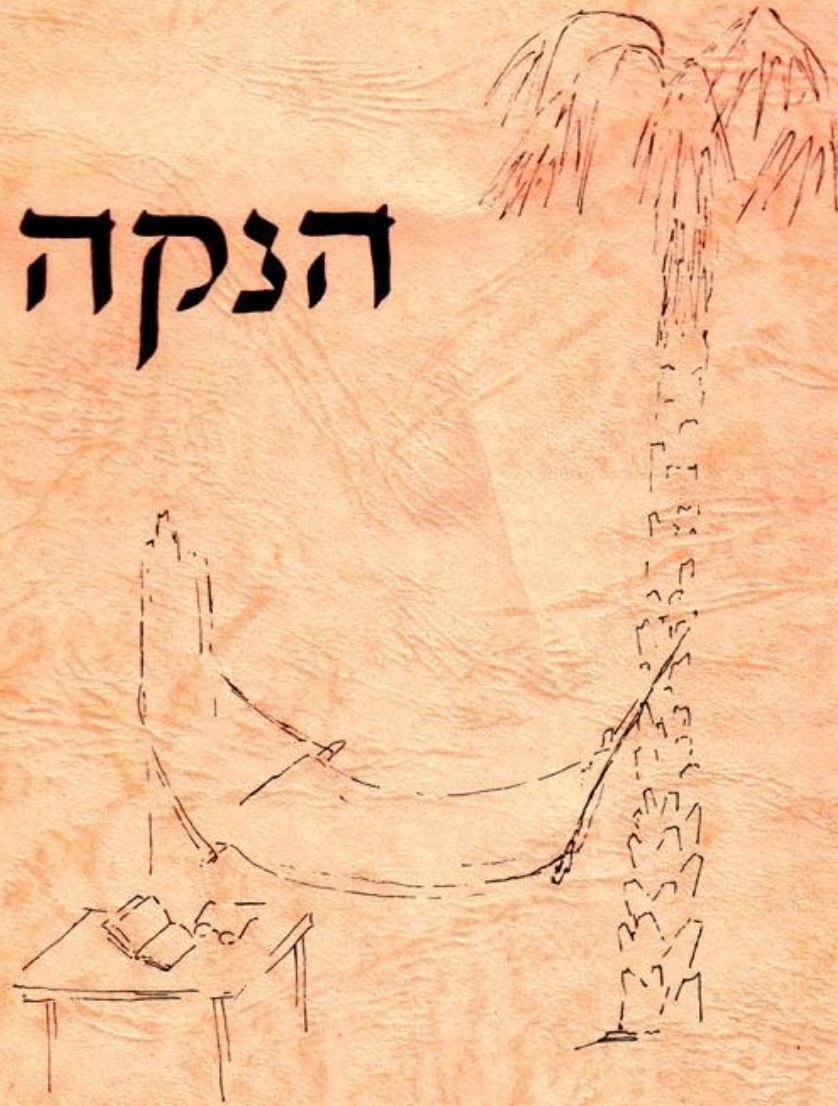

חלק 3

הנקה

בעין רואה
מחייכת
ובוחנת.

רשימות

למה בחינת בגרות.

כולנו מודים, שחעות הבגרות הינה אמצעי שמרני, אבל לפי שעה עדיין היא מפתח הכניסה לעולם המדע. התנועה הקיבוצית אומנם חשבה לשנות זאת, אך במציאות לא עשתה מאומה לשם כך. פולני אומנם אמר: "למה לנו תעודת בגרות בזמן שבמוסדות שלנו, אותם אנחנו עומדים להקים, לא יידרש דבר כזה"... אך לצערנו, לאחר 50 שנה של קיום התנועה הקיבוצית, עדיין המוסדות האלה אינם. כך לא הקימונו מקירבנו קדרים של מדענים בכל שטחי החברה והכלכלה. להיפך, הרחקנו כל רצון ללימודים בעודו באיבו.

ייתכן ששנים עשרה שנות לימוד הן באמת מספיקות בשביל כלל חברי הקבוצה, שאינם עוסקים במקצוע מדעי, אבל לגבי אותו הקומץ שרוצה להוסיף וללמוד, אין הניתן מספיק ואלה אינם יכולים להסתפק בקורסים וימי עיון. אולי מכך נובע המשבר התנועתי בו אנו נתונים.

מוזר הוא, שאנשים מבחוץ באים לפתור את השאלות שלנו: מחקר על לינה משותפת עושות בוגרות אוניברסיטה, אשר לא בילו יום אחד בקיבוץ... ועוד: במרוצת הזמן התברר, שלא על החקלאות בלבד יתקיים הקיבוץ, כנראה שאנו עומדים בפני הרבה תמורות. ברור שאנו זקוקים לידע רב. כן נזדקק לידע שיעזור לנו להחליץ מאותו בילבול מושגים, שנוצר מכך, שמושגים ישנים מקודשים נתיישנו בנתיים ויש צורך להתאימם לצורכי החיים. אומנם מהחלטות, מועצת מעגן" נתקבל הרושם, שרוצים לקדם את פני הבאות, אך האם ההחלטה קולעת למטרה? אין כמובן לזלזל בחוות דעת המורים, הממליצה על ילד מסויים אשר ראוי לדעתם להמשיך בלימודים - אבל ידוע שהרבה תלמידים "גרועיים" מגלים בבוא הזמן, כשרונות אשר להם עצמם לא היו ידועים, כן מופלים לרעה בהחלטה זו ילדים, אשר מוגדרים

ככשרונות לשטחים מסויימים - אחרים יראו אי צדק לעצמם שתומכים רק בלד אחד... גם הורים, בדרך הטבע, רצונם לסייע לבניהם (כמובן בזה כולנו שווים): ואלה ימצאו דרכים שונות לעקוף את "החוק".

בסיכום - החלטה זו אינה מסייעת לעיניין. אלא רק מחבלת בעקרונות הקבוצה. לכן אין להרתע (אין דרך אחרת) ולאפשר לכל ילד הרוצה ומוכן - לעשות את בחינת הבגרות. מי ייתן ועל ידי כך נראה באוניברסיטאות ובמוסדות החינוך לא "יוצאי קיבוצים" אלא בני קיבוצים. כך נביא את דבר הקבוצה אל מחוץ לכוחלנו ונהפוך לגורם חשוב במדינה. לא נצטרך להתדיין אם יש לנו זכות קיום, אלא נרגיש בזכותנו זו.

מחוך "ברמה" מס' 324, ר' בסיון תשכ"א, 21.5.1961.

יחסנו לבנים עוזבים

נדמה לי שזו היא כבר נחת העבר, לראות בהופעה זו, מצדנו, עלבון אישי או יריקה בפנים. אין מחרימים ולא מאשימים יותר את אלו אשר לא מזדהים איתנו עדיין, אם מתוך דחף להוכיח את עצמם, או חדורים חשוקה להכיר את העולם, מי זמנית או לתמיד והולכים מכאן. אבל לא די בזאת.

יש להפריד בין מעמד הבן ובין מעמד חבר. בן נשאר בן, בין שהוא נשאר ובין שהוא עוזב. לא רק להורים, לעולם הוא ישאר בן המקום, כי תחושת המולדת מתחילה כאן, ולאף אחד אין הזכות לשלול אותה ממנו. אם מתיימרים אנו להיות מסגרת חיים נורמלית, בנינו בכל מקום שיהיו יגידו: "אני מרמת יוחנן". זאת היא כתובת ותעודת זהות אשר תדבר על יחודו. כתובת: לפני שמו הפרטי. זאת היא משענת מוסרית שתסיע לו בזקיפת קומתו ולהצלחה בחיים. וכך ישמש גווס כובש אוהדים וחומכים, ואין בכך סתירה אם בחר בדרך חיים משלו, היות ולא נעזב, ולא נעקר. הרי מתוך הרגשת השתייכות ויחס, כנושא דגלנו יוסיף לשמנו הטוב, בארץ ומחוצה לה.

במשך 50 שנה האחרונות לא התפנינו לבעיה זו, לא יתפלא איפוא, שכל אחד לפי דרכו מוצא את פתרונו. אמנם יפה פה השתיקה, אבל השתיקה לא תורמת לטיהור האווירה, לחבר הנגוע; ומי כאן לא נגוע?

על חתולים ואנשים.

אני בעצם - שונאת כלבים וחתולים.

אולי בגלל זה דירתי שרצה נחשים, עקרבים, עכברים וחולדות... היה זה בשנת 1949. עדיין לא סוכל השטח, בו עברה חעלת הקשר ממלחמת הקוממיות. ובדיוק על קו זה נקבע מקום דירתנו הנבנית. מול המדרגות התנשא דקל, אשר שימש ממש מדגרה ליונים - ואין פלא שמדי פעם השתלשל נחש במעלה המדרגות הללו, בשובו מהדקל, כשהוא מעכל בנחת את שפע הביצים, בתוך בטנו.

לא די בזאת, כי הפרחחים שלנו - בכדי להעשיר את השובכים שלהם ולזכות בדוגרת - היו מיידים באבנים את היונים, אלא היות ועדיין לא הצטיינו כקלעים מאומנים, היו החלונות שלנו הפקר למטרם. שמחתי אם רובם נפלו על הגג (ולא קיבלתי אבן בראשי). לכן אין זה פלא אם במרוצת השנים שיניתי את יחסי לחתולים וכשהייתי הולכת לחדר האוכל, היה מזדנב אחרי גודד שלם של חתולים.

והנה, כך מתחיל סיפור המעשה:

אני כבר בת 74. לפני מספר שנים היתה לי עוד אמא. ביום בהיר אחד אני רואה שאמא מטפלת בחתולה. והחתולה - יצור עלוב. שותת דם מהלסת הימנית ובקושי מלקקת את החלב המוגש לה. ההסבר שקיבלתי על כך, היה: אחד הבנים - קלעי סוג א' - קיבל הוראה להפחית את אוכלוסית החתולים. גם במשק לא חסרו עכברים וחולדות (ובעיקר ליד המטבח) והחתולים התרבו בהתאם. אמנם הקלעי קלע היטב אבל לא "עד הסוף". החתולה נמלטה והגיעה אל אמא וזכתה לטיפול כזה, שכעבור זמן הבריאה (והראייה: יאורי כמה חדשים הביאה גורים). וכך נוספה לנוף שלנו דמות של אם ברוכת בנים. הבעת האושר שקרן מפרצופה היה ממש אנושי, על אף היותו פגום. וכנראה לא רק הפרצוף נפגע אלא גם המוח. לא היתה לה הבחנה די הצורך בשביל לדעת שהגלד על אזני גוריה, אינו פרעוש, כי תמיד היתה מוציאה אותו עם חתיכת

אוזן, או יותר נכון עם הגלד שהעלה הפצע מהטיפול הקודם. לכן, כל כמה שגדלו הגורים (בלי עין הרע), כן קטנו אזניהם וכך כעבור איזה זמן דירתנו הוחתמה בשם "בית החתולים קצוצי האזניים". לילדים היה קשה להסביר את התופעה הזאת ולכן עניתי להם דוגרי: זה מין מיוחד מהודו. למחרת כל הגנים עמדו בתור לקבל גורים מהודו. שמחתי להפטר, בצורה כה מכובדת, מתוספת הנכס הלא מבוקש. אך למרבה הצער (הרי שום סוד לא יישמר בקיבוץ) חזרו הגורים. לא בבושת פנים חלילה, אלא שמחים ועליזים למכורתם. עוד קודם לכן בחרו עכברי הסביבה (בתקווה שפה מובטת להם קיום סביר) את הבית שלנו לשיכון קבע. וכך "לא יאומן כי יסופר" - פעם, בצאתי מביתי אל הכרם, מצאתי בתוך כובע על מדף הארון במרפסת פקעת של שישה עכברושים מתפתלת בתוכו. לכן, שיניתי את יחסי לחתולים - והחלטתי: את המערכה הזאת אני מפקידה להם, ואמנם לא התאכזבתי... קרה גם שעכברוש טייל על מיטתי. תוך כדי שינה - וכשהבנתי בו - בחצות הליל, הפכתי את דירתי למגרש חירות. מי ישיג את מי? מקיר אל קיר, מעל ומתחת, בסוף נלאיתי - פתחתי את החלונות ואת הדלת החוצה, בתקווה שאולי יימלט. ואחרי רדיפה מטורפת, היה באמת שקט כל היום. אבל בלילה אותו כירסוס מבעיט. שוב חזרה אותה הריצה המטורפת ללא תוצאות. מה לעשות? הכנסתי חתול - הוא לא רץ, הוא שם מארב בלי ניד ונוע - ובלילה כשהעכבר לא הבחין בו ויצא, החתול חפש אותו בגרון...

בינתיים, דור הולך ודור בא. לא רק בקרב אנשים, כי אם גם אצל החתולים, ויש רצון להנציח אירועים שקרו על רקע שותפות חיים אלו, חיי אדם, המופתע לראות באיזו מידה תכונות אנושיות הן מנת חלקם גם של היצורים הללו.

אם כן, אמשיך לספר ושם הסיפור יהיה, נגיד, "קורות משפחה אחת" או "שיעור בהתנהגות בעלי חיים". ואם כבר שיעור - אז אלו הסעיפים: חינוך להגיינה - חינוך לאומץ לב - חינוך לשמירה על תחום המחיה - חינוך לנימוסים - הבחנה מדוקדקת ביחס לטיב האוכל - סטיות מיניות - דבקות למקום המגורים - הופעה אסתטית בכל תנועה ופוזת - גידול גורים ללא קיפוח וללא העדפה של אחד למשנהו.

ובכן, נתחיל מאם השושלת ... בזמן שעברנו לגור מעבר לכביש (בקשר לשיפוץ הדירה), נשארה החתולה על המשמר במקום, ללא טיפול ודאגה, וכשהזדמנתי לראות - אם יש סכויים לחזרה בקרוב, תמיד הרגישה בבואי ויצאה לקראתי. אבל אף פעם לא נלוותה אלי, על מנת לזכות בחלב או בנתח בשר. אולם ביחס לאמא, לא שכחה לה את הטיפול מצידה - ובימיה האחרונים לא סרה מן החלון מעבר לרשת, העינים מלאות צער, וישבה שם עד לרגע האחרון. אחרי מותה של אמא הסתלקה גם היא; מבלי להשאיר עיקבות מאחוריה.

אבל הגורים נשארו ואיתם שמחה וששון. הלהיטות אחרי האוכל לא ידעה גבול. חלילה שאשאיר לרגע את הדלת פתוחה (עדיין מקררים לא היו נהוגים אצלנו); מנוי וגמור היה שלא אמצא דבר אם אביא משהו מן המטבח. אחר כך כשהקטנים גדולים נהיו, כל החתוליידיה מהשכונה התרכזה ב"מועדון לחברי", כלומר, במרפסת שלי, ואחרי היכרות ראשונה התחילו האורגיות בלווית יללות מחרידות. מה שהלך שם? מטעמי דיסקרטיות לא אספר דבר, אולם ארחיב הדיבור על התוצאות שלא איחרו לבוא... הגורים התחילו לפאר את גינתי והפכוה ממש לג'ונגל, ליתר דיוק לשמורת-טבע. בטפסם על העצים כמו סנאים, במגוון צבעים של כסותם השעירה, והיה לזה עוד חן נוסף, כי ראיתי כל זה בהשקיפי דרך החלון: הפעוטים המלווים בסקרנות ובהנאה את תעלוליהם המשעשעים, והיה כי הצליח אחד לטרוף גוזל של דרוו - הייתי מקבלת שיעור מאלף בחינוך ילדים.

אם הגורים, שהיחה נוכחת באירוע, לא הטיפה להתחלק בשלל, להיפך: "השגת? לך בלבד תהיה כל ההנאה והסיפוק - בהצלחה!" בכדי למנוע ריב אחים, כאילו על ידי צו אילם, יפנו כולם, 5 במספר, את ראשיהם הצידה. כולל האמא, וכך הם ישבו כמו מאובנים על גזע עץ, בהכניעם את רצונם לטרוף את אחיהם יחד עם הגוזל. והאח המאושר, באין מפריע התעולל בינתיים ביצור העסיסי. כי - לא כמינהגם של שאר החיות מינהג בקרב החתולים - לטרוף ודייננו! עשרת מונים רצה לזכות בהנאה של לכידה משנית וחוזרת ובסדיסטיות אכזרית נחן לו להמלט. ואמנם זה הקטן הרחיק לכת, אכל בזה הרגע, צפורניו החדות של העושק נתקעו בגרונו. ועוד הוא מפרפר, עדיין הוא משחק איתו כי לא העיקר האוכל. פי כמה חשובה הרגשת העליונות של המנצח - בהכניעו את הקרבן. ומה ביחס לחינוך לאומץ? אינני יכולה לטעון נגד מאיר בן-צבי, המתרעם על כך שהרשתות בדלת תמיד טעונות תיקון. וכך זה למה? פשוט, הגורים מטפסים עליהם. הרי גם שממיות לא חסרות אצלנו, כשהן אורבות אחרי יתושים ועשים למיניהם הנוהרים לאור. ויש שהגורים מגביהים יתר מעל המידה; האם - תמיד על המשמר - כבר סוחבת אותו גור בעד רגלו האחורית למטה. שמה יתקשה לרדת וליפול חלילה... לך ותסביר את זה לבן-צבי, שהרשת זהו מכשיר ראשון בחינוך לאומץ!

ובענין ההגינה? כל אחד יודע, שאין נקי כמו חתול, אבל לא כל אחד יודע שהחתול (בניגוד לאתו פעוט, ילוד אישה, העושה תמיד במכנסים) נובר קודם גומה בקרקע ומכסה אותה בהקפדה, אחרי עשיית צרכיו. יש לשער שגנדי, בעיקבות התצפיות הללו, הטיף לכל עמי הודו לעשות כך, אמנם ללא הועיל.

ובהקשר לחלוקת המזונות: יש סדר ומשטר! אבל לא כמו בקרב בני אדם, שאצלם קיימת מגמה - לפחות בחוקה - על זכות ההנאה לכלל האנושות, בעולם החתולים, החזק הוא השליט ולא יתקרב לקערה, אם כבר הקדימוהו. שבע הראשון, ייגש השני וכך לפי התור. ואם כן, אין זה פלא שהחלש לא מאריך ימים, וכך נשמרת הסלקציה הטבעית. בכל זאת טעות לחשוב, שכל אחד חי בפני עצמו. יש הגנה עדתית, ואוי לפורץ לתחום המחיה של הזולת. רק בעינייני אישות לא קיימים יותר גבולות.

ואני, בין שאני רוצה או לא, הנני נאלצת להיות עדה לכל החתונות והטרגדיות כאחד - כי רק החזק זוכה להקים דור. אבל בזאת מסתיים תפקידו ולא עוד, כי אף מוכן לטרוף את צאצאיו, לולא האם, המוכנה כמו נמרה להלחם נגד הבעל, בהגנה על חייהם. כאמור, צער גידול בנים אינו פוסח גם על החתולים וקללת אלוהים לגבי חוה אמנו "בצער תלדי בנים" מכוונת גם לחתולים.

שערו בנפשכם - הגורים שחונכו וגדלו כאן והיו לאימהות וראו את חדרי כביתם - אין זה פלא. כשהגיע זמנם ללדת, בחרו את ארגז המצעים שלי למקום ההמלטה! אם קוראי הזדעזעו לשמע הדבר הזה, אני לבטח עוד יותר. ובעת שהחתולה עזבה לרגע את הקן, אני חישבתי בינתיים, כמה גורים יוולדו במשך 10 השנים הבאות. ובכן, זה יגיע למספרים אסטרונומיים... לכן, לאור החישוב הזה, בצלילות מוח וביד נועזת, קיפלת את הסדין עם כל תוכנו, עם שאריות השיליה, ובבטחון שלא ידעתי כמוהו, הרקתיו לתוך בית השימוש. העונש על כך לא איחר לבוא! הציוצים מחוך הביוב לא חדלו במשך יומיים. והאם בלי יכולת להושיע, סובבה את חדרי במשך כל אותו הזמן עם יללה חרישית, ובעינים מלאות חרעומת כלפני. וכך חסל סדר ההמלטות בחדרי.

להווי ידוע חתולים אינם יודעים מצוות אבלות מהי. חיש מהר
התאוששה החתולה, אחרי ההלם הנוראי הזה, ושוב כרסה תפח! ושוב
שוחרת אחרי מקום מתאים! הפעם בחרה בפינת סתר בין זרדי המטפס
על הגג. מזל טוב! כרסה כבר שמטה למטע, והיא הולכת ורזה, כי
כל נתח בשר מיועד לקטנים והם כאמור לא פחות ולא יותר על הגג.
והיא בלי לאות, מדלגת תוך כדי קפיצות נועזות למעלה. עבודתה
רבה: לנקות הגורים, לבער כינים, להיניק, להסתירם מפני קרני
השמש הלוהטת ביום, לחממם בלילות הקרים ולהגן מפני הרוח המעיפה
את הזרדים (לעיתים גם עם אחד הגורים).

סוף סוף, הגיע הזמן המיוחל לרדת עם כל הכבודה מן הגג, היה זה
ממש מרגש, איך עם כל גור בפה, תוך כדי קפיצה נועזת מעל ל"תהום",
שלשלה אותם לאט לאט למטה. אבל קרה שאחד הגורים, תוך כדי העברה,
נפל דרך הסדק שבין הרעפים לעליית הגג. ובאין מוצא משם, שוב
בקעו אותם הציוצים, קורעי הלב, ושוב האם, בקפיצות לאין ספור על
הגג - חפשה לשווא דרך להושיעו - והוא גווע מרעב, גלמוד ומבוהל
עד מוות. בסוף גם יהודית (לרגל עיסוקיה לעת ערב על מרפסת
דירתה) לא יכלה לשאת, במשך יומיים את היללות הנואשות וכדוגמה
החתולה, זנקה מתוך העץ על הגג והושיטה את היד דרך הסדק שבתוך
הרעפים. והיצור המסכן נצמד לאצבעה, בחושבו אולי, כי זוהי
פיטמת אימו. וכך הצילתהו.

בחרדת מה אתאר את הפגישה, בשפתנו: "איחוד המשפחות". האם
אצליח? בקיצור - האם לא הכירה אח בנה, כה עלוב היה. כי בשארית
כוחותיו עמד על רגליו. והקטן מצידו, לא מעודד על ידי אימו,
לא העיז לגשת אליה, וחרף כל מאמציו - היא לא קיבלה אותו. מי
יבין נפש חיה?

אפשר היה לחשוב שלא היתה מוכנה לבזבז את חלבה על הברייה הזאת,
שממילא לא היה לה סיכוי לחיות. אבל בניגוד למצופה, מנוי וגמור
היה (אולי מלמעלה) שגור זה דווקא יחיה. היתה לו "דודה" ולה
עדיין חלב, למרות שגוריה גדלו ויצאו לעצמות. והרי פלא:

היא כן קיבלה אותו וגידלה אותו כבן לכל דבר. והיה זה בעינינו
כאילו אסיר הנידון לחלייה, והיה אם נקרע החבל טרם יצאה נשמתו,
הרי זכה לחנינה.

ובזאת אסיים למרות שדלגתי על יתר הפרקים, שהיו בתכניתי לתארם.
סוף סוף, כמה זמן אפשר לבזבז על "שטויות" כאלה?
אולי רק עוד דבר. מי שראה, איך חתול מוציא קרציות מאזני הכלב
(מלאכה שאיננו מסוגל לעשות לבדו), עשוי להאמין שאולי כבר הגיעו
ימי המשיח.

הודפס ב"ברמה" מס' 668, ט"ו בשבט תשמ"ב, 7.2.1982.

לשנות, או לא לשנות.

בעיקבות השיחה שדנה בזה עדיף, מקומות קבועים או לאו, נזכרתי בקורות אותי, ומעשה שהיה כך היה. לא בקבלת שבת כי אם בחתונה - חתונת חיה'לה, במזל טוב. עד שהספקתי לברך וללחוץ את ידי כל בעלי השמחה, כבר היה חדר האוכל מלא עד אפס מקום. תרתי סביבי - אה! יש לי מזל, הנה הנייה מנפנת לי בידיה - שורה שלמה על ידה פנוייה. לצערנו, התברר שהשורה מיועדת לשבת בן-צבי, המכובד בכמות ובאיכות. אמנם ירמי המופקד על ההתנחלות מתאמץ איך שהוא להכניס אותי לתחומי, גם חסי מצידו לא חוסך מאמץ, מקום יהיה, רק צלחת אין - לא נורא, אולי אוריה יוותר על מנתו. אני מודה לכולם אבל חושבת, למה לי להידחף ולדחוס אחרים? אני פונה קדימה, אך אפילו יש מקום, איך להגיע אליו? אני ניצבת כמו נר - במקרה זה לא דולק כי אם כבוי - כנראה התחדדו עיני כי באמת גיליתי מקום, גם צלחת ואף פנים מוכרות, בנות האולפן. את שמוחיהן לא זוכרת, אבל עם רובן כבר עבדתי. הרי אני מכוונת צעדיהן הראשונים במטבח, מגלה להן מדי יום, כל פעם לאחרת, את מקומו של המלח ושל הסכין החד - במקרה שהיא מעדיפה לקלוף את הבצל בציפורניים. אחרי תרגיל חוזר זה גם האנגלית שלי משתכללת: איפה המלח? איפה הסכין? - ובכן, אני שמחה לראות פנים מאירות אך קצת נבוכות, אמנם מקום יש אבל משום מה, כיסא אין. אין דבר, אני אומרת, אלך למטבח ואביא לי כיסא. טוב. אני מרימה את כיסא המטבח מעל לראשי ומקווה שעדיין לא נהוג אצלנו להרכיב פאות, כי מפאת הגובה שלי עלול לקרות שאתקל באיזה פאה ואניף אותה יחד עם הכסא למעלה. להפתעתי הנעימה מזדקף רוני תנזר כארז ובגובה 2 מטר בערך מנפנף את הכסא בכיוון המקום הנכסף. אני מקווה שלא התרעם

על הצעירים על שהיה נאלץ לקחת את הכסא בחזרה למטבח, כי
בנתיים גם הם דאגו לכיסא. הו! מה טוב ומה נעים שבת אחים
גם יחד! כך אני מתארת לי, מתחשק, לכל עולה חדש לשיר אם הוא
זוכה למיקלט בצורה כה אדיבה.
אודה על האמת כי למרות האנלוגיה המשתמעת מהתיאור הזה לגבי
דידי, היה לי מצב רוח טוב, ושתינו לחיים עוד לפני שהוכרז
ההיתר.

אבל מי מסתיר לי את כוהננות שיר השירים העולות על הבמה? האין
זאת תמר הניצבת מולנו עם פנים מכוונים ליציאה המרכזית?
הצלחתי לעצור בעדה, נמצא כיסא וגם צלחת, והחברה סביבי מגישים
לה מפה ומשם (ממש ועדת קליטה למופת), ותמר אוכלת - הכל טוב
וטעים! אין פלא, למרות הגשם בוודאי הספיקה לפני בואה הנה
להוריד עוד 15 ארגזי חסא.

וכטוב ליבנו ביין ואנו שרים עם הקהל את השיר שנשכח מזמן:
בואי הנה תמתי, אני מגלה לתמר, שלצלילי השיר הזה נזכרתי בין
היתר בשנהבי - - היה זה לפני 55 שנה בערך כאשר הוא, כשליח
מהארץ, בכנס הגדול של השומר הצעיר ב"מיודובי זלוטי" או
ביצ'ארטורסקי סקאלי", לא זוכרח כבר, רקדנו את הדבקה " אל
יבנה הגליל", ובי"משב כנפי השכמייה" שלו הבשילה סופית
ההחלטה, וניתן האות: עולים!

אבל לאן פתאום גלשתי? הן רק בענין מקומות מדובר. עם זאת,
האם כדאי לשנות את הנוהג המקובל? הרי רואים - לא נורא, אפשר
להסתדר.

אבל אולי מפאת הדוחק לא יכולתי לראות אם באמת אף אחד לא היה
נאלץ, כשעיניו דומעת, לעזוב את חדר האוכל באין מקום בשבילו.

מתוך "ברמה" מס' 550, כ"י בטבת תשל"ה, 3.1.1975.

ולנו לא השגחה ולא גג, רק זנב...
נוטף זבל מומס לתוך הפחיס, והחלב נעשה אפור יותר ויותר.
אבל ברל טוען שאחרי הסינון החלב יהיה צח כבדולח! דברו
נותן חוס וממשיכים לחלוב עד תום.
היום אני חושבת, איך המשכתי שנים רצופות בעבודה שרובה
לפנות בוקר וערב. איך חלבתי, כשיהודית רוכבת על גבי והיא
עדיין רק בת שנתיים.
חשובה לכך לא אדע.

מתוך "ברמה" מס' 637, י"ב באדר תשמ"מ, 29.2.1980.

חוברת הזיכרון בשלמותה

נמצאת בתיק האישי

בבית ההנצחה

בקיבוץ רמת יוחנן